

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 47 Volume: 9 Issue: 47

Aralık 2016 December 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

**AHMED FEYZİ'NİN ŞATRANÇNÂME-İ RÜŞDİYYESİ FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN ŞATRANÇNÂME-İ
KEBİR'İNDEN İNTİHAL Mİ?
IS ŞATRANÇNÂME-İ RÜŞDİYYE OF AHMED FEYZİ PLAGIARIZED FROM ŞATRANÇNÂME-İ KEBİR
OF FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ?**

Kürşat Şamil ŞAHİN*

Öz

Satranç, iki kişi tarafından savaş taktiklerinin karelere bölünmüş özel bir tahta üzerinde ve belirli taşlarla uygulanması şeklinde oynanan bir masa başı oyunudur. Strateji, zekâ, akli kullanma gibi değerlerle anılan bu oyun tarihsel süreç içerisinde güncelliğini kaybetmediği gibi günümüzde kurumsallaşmış bir spor dalı olarak varlığını devam ettirmektedir. Süreç boyunca güncelliğini kaybetmemesinden olsa gerek edebiyatımızda oyunun kuralları üzerine satrançnâme isimli eserler yazılmıştır. İran edebiyatından Türk edebiyatına intikal eden satrançnâme türüne dair bizdeki en önemli eser Firdevsî-i Rûmî'ye aittir. Onun 1503 yılında manzum-mensur karışık olarak yazdığı yaklaşık yüz varaklık eseri edebiyatımızın ilk örneklerdendir. Daha sonraki yıllarda yazılanların genelde bu kitaptan esinlendikleri görülür.

1839-1909 yılları arasında yaşamış ve son devir Osmanlı din âlimlerinden Ahmed Feysi, Arapça ve Farsça iki risaleden hareketle Şatrançnâme-i Rüşdiyye'yi kaleme aldığı söylemekte ve Firdevsî'nin eserinden bahsetmemektedir. Fakat, bu iki eser arasında çok belirgin ortaklıklar mevcuttur. Çalışmada, farklı yüzyıllarda yazılmış olmalarına rağmen konu, içerik ve üslup bakımından benzerlikler taşıyan iki eser arasındaki ilişki açıklanmış, Ahmed Feysi Efendi'nin Şatrançnâme-i Rüşdiyye'sinin Firdevsî-i Rûmî'nin Şatrançnâme-i Kebir'inden intihalle oluşturulduğu savı iki eser karşılaştırılarak kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Feysi Efendi, Firdevsî-i Rûmî, Şatrançnâme-i Rüşdiyye, Şatrançnâme-i Kebir, Satranç, Oyun.

Abstract

Chess is a board game played by two people applying war tactics on a special board divided by squares with certain stones. Still referred with strategy, intelligence, using the mind, this game continues to exist as a institutionalized sport today as it has been in the historical process. It must be because it has always been up-to-date throughout the history why works of arts called satranchnamah (literal work of chess) have been written on this game and its rules. The most important work of this genre which is inherited from Iranian literature to us belongs to Firdevsî-i Rûmî. His poetic-prose mixed work of 100 folios in 1503 is one of the first examples in our literature. Later works are generally seen to be inspired of this book.

Ahmed Feysi, who lived between the years 1839-1909 and one of religious scholars of last period of the Ottoman Empire, says to pen Şatrançnâme-i Rüşdiyye with reference to two treatises in Arabic and Persian and does not mention the work of Firdevsî. However, there are significant similarities between these two works. In this study, resemblance of these two works in terms of subject, content and style although they were written in different centuries is explained; the thesis that Şatrançnâme-i Rüşdiyye of Ahmed Feysi Efendi is written by plagiarizing from Şatrançnâme-i Kebir of Firdevsî-i Rûmî is tried to be verified by comparing two Works.

Keywords: Ahmed Feysi Efendi, Firdevsî-i Rûmî, Şatrançnâme-i Rüşdiyye, Şatrançnâme-i Kebir, Chess, Game.

Giriş

Edebî eserler meydana getirilirken yazarların benzer duygu ve düşüncelerde buluşması veya birbirlerinden esinlenmeleri gibi hususlar söz konusudur. Kimi zaman da doğrudan bir eserden hareketle yeni çalışmalar ortaya konulur. Eserler arasında kendini gösteren bu etkilenme ve benzerliklerle alakalı intihal, tevârüd, tadil, nazire, kopya, adaptasyon gibi kavramlar kullanılır. İntihal; başkalarının yazılarından bölümler, dizeler alıp kendisininmiş gibi gösterme veya başkalarının konularını benimseyip değişik bir biçimde anlatma, aşırma demektir. İntihalde kaynak göstermeden, yazarın adını zikretmeden bir eserden parçalar alma, onu kendine mâletme söz konusudur (Devellioğlu, 1998: 443; Türkçe sözlük, 1998: 152). İki şâirin birbirinden haberdar olmadan aynı beyit veya mısra söylemesi ise tevârüd diye isimlendirilmiştir (Devellioğlu, 1998: 1099). Fakat böyle bir durumun eş zamanlı olması gerekmektedir. Tadil ise bir eser üzerinde değişiklik yapıp onu düzenlemek ve daha kullanışlı hale getirmektir. Yine tadilde de üzerinde çalışılan eser ve müellifin adı belirtilir, bilgiler gizlenmez (Eliacık, 2009: 271). Edebî bir gelenek olan ve bir şairin beğendiği bir manzumeye aynı ölçü ve kafiyede benzer bir şiir yazması olarak adlandırılan nazire de intihalin dışında tutulur. Kopya, bir sanat eserini aynen taklit edip çoğaltmaktır. Bir şeyin kopyası intihal sayılmaz. Adaptasyon, yabancı bir dil veya lehçede yazılmış bir eseri, çevrildiği dilin şartlarına ve o kültürün özelliklerine uydurarak tercüme etme, uyarlamadır (Sertkaya, 1999: 192). Burada da uyarlama yapılan eserin adı ve yazarı zikredilir.

Türk edebiyatında -bazı türlerde de görüldüğü gibi- satranç kökeni ve kuralları üzerine yazılanlar Arapça, Farsça kaynaklardan hareketle oluşturulmuş ve çok az telif eser üretilmiştir. Bundan dolayıdır ki satranca ait kütüphanelerimizde bulunan yazmaların büyük çoğunluğu Arapça ve Farsçadır. Aslı Sanskritçe

* Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, elmek: kursatsamil@hotmail.com

catur-anga (dört unsur: atlar, filler, savaş arabası ve piyadeler) olan, bunun Farsça'ya çet-reng ve oradan Arapça'ya şatranç şeklinde geçtiği bilinen oyun, Hindistan'dan İran'a daha sonra Araplara, Endülüslüler sayesinde de İspanya üzerinden Avrupa'ya yayılmıştır. İslâm dünyasında satranca geniş bir ilgi gösterilmiş, satranç ve satranç ustaları hakkında eserler kaleme alınmıştır (Altınay, 2000: 178-180). Firdevsî-i Rûmî ve Ahmed Feyzî'nin eserleri dışında Türk edebiyatında satranca dair kaynaklarda zikredilen başlıca eserler şunlardır: Kitabü's-Şatranç¹, Satrançnâme², Nerd-i Satranç³, Şatranç-ı Sûlî⁴, Şatrançnâme⁵, Şatrançnâme⁶, Muallim-i Şatranç⁷, Ameli ve Nazari Şatranç Rehberi.⁸

Çalışmada, Firdevsî-i Rûmî ve Ahmed Feyzî'nin eserleri hakkında bilgi verildikten sonra bu eserler arasında konu, içerik ve üslup bakımından nasıl bir benzerlik bulunduğu açıklanmıştır. Ahmet Feyzî'nin Şatrançnâme-i Rüşdiyye'sinin terkip ve ifade bakımından Firdevsî-i Rûmî'nin Şatrançnâme-i Kebîr'inden farklı olmadığı ve bu eserler arasındaki ayniliğin "intihal", "esinlenme" ve "tadil" kavramlarından hangisiyle değerlendirilmesi gerektiği konusu üzerinde durulmuştur.

Ahmed Feyzî ve Şatrançnâme-i Rüşdiyye

Çorumlu olan Ahmed Feyzî 1839-1909 yılları arasında yaşamıştır. Çorum medreselerinde aldığı eğitimden sonra İstanbul'a gitmiş, Bayezîd medresesinde yükseköğrenim gördükten sonra Çorum'a dönüp Kurtuluş Medresesi'nde müderrisliğe başlamıştır. Çeşitli bölgelerde Kadılık ve müftülük yapmıştır. Son devir Osmanlı din âlimlerinden ve Nakşibendî tarikatının Hâlidîyye kolu mensuplarından olan Ahmet Feyzî; hadis, fıkıh, kelam, tasavvuf alanlarında derin bilgi sahibidir. 1892 yılında kurduğu "Fezziye-yi İrfaniyye Kütüphanesinde" yaklaşık altı bin kitabı bir araya getirmiştir. Bu kitaplar, bugünkü Çorum Hasan Paşa Kütüphanesinin temelini oluşturur. İnandığı gibi yaşayan Ahmed Feyzî, ilme ve kitaba düşkünlüğü kadar tasavvufi yönüyle de ön plana çıkmıştır. O, ilmi düşüncelerini olduğu gibi söyleyen, hatır için farklı fetva vermeyen dürüst birisi olarak tanınır. Bu yüzden kendisine Deli Müftü bile denmiştir (Şahin, 1993: 68; Dalkıran, 2008: 325; Ortakçı, 2014).

Arapça, Farsça ve Türkçe bilen Ahmed Feyzî, ilmî çalışmalarının yanı sıra şiirle de meşgul olmuştur. Dinî ve toplumsal meselelere değindiği bu şiirlerini bir divanda toplamamıştır. Çorum'da uzun süre müftülük yapan Ahmed Feyzî'nin Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesinde kayıtlı Arapça ve Türkçe pek çok eseri mevcuttur. Bunlardan başlıcaları; Tezkire-i Makamat, Ehâdis-i Mevzuat, Redd-i Bâtıl, Risâle-i Müntehebat, Tahrir-i Mantık, Şerh-i Kafiye, Feyzü'l-Mevlâ Fi-Tahkiki't-Tasavvuf, Kanun-i Arazi'dir (Ercan, 1998: 189; Erkoç, 2007: 327; Ortakçı, 2004).

Ahmed Feyzî Efendî'nin Şatrançnâme-i Rüşdiyye adlı eseri Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 3177 numarada kayıtlıdır. 185x120-135x75 mm ölçülerindeki yazmada sayfalar genelde 16 satırdan oluşur. Oyun ve taktikler açıklanırken şekillerden yararlanılmış, eserin pek çok sayfasında satranç şekline yer verilmiştir. Rika hatla yazılmış olan ve toplam 55 varaklık bu mensur eser Sadrazam Şirvânîzâde Mehmed Rüşdî Paşa'ya sunulmuş ve eserin ismi ona istinaden Şatrançnâme-i Rüşdiyye konmuştur. Nüshada eserin kaleme alınış tarihine dair bir açıklama yapılmamıştır. Eserin sayfaları 1'den 49'a kadar numaralandırılmıştır. Fakat bu numaralandırmada atlanan sayfalar ve mükerrer sayılar mevcuttur. Eserin bitiminden sonra yazmada bir sayfalık boşluk bırakılmış ve arkasından eserde anlatılanlar iki sayfada Arapça özetlenmiştir. Feyzî'nin eserinin müsvedde hali aynı kütüphanede 19 Hk 3175'te kayıtlıdır. Abdullah el Gûranî'nin Şatranç-ı Sûlî adlı eserinin sonunda bulunur. 1-50 varakları arasında Şatranç-ı Sûlî, 50- 104 arasında Şatrançnâme-i Rüşdiyye yer alır. Feyzî şekiller ve açıklamalar noktasında bu eserden de istifade etmiş olabilir. Şatranç-ı Sûlî'de seksen oyun şekline temas edilmiştir. Fakat oyunların çıkış hikâyelerine değinilmemiştir. Hasan Paşa Kütüphanesinde 19 Hk 3149 numarada Firdevsî'nin Şatrançnâme-i Kebîr'i de mevcuttur. Feyzî bu eserlerden hareketle satrançnâme risalesi yazmayı planlamış olmalı.

Yazar eserin giriş kısmında: "*Fünûn-ı nâdireden mukaddemâ ukalâ ve ehl-i irfânun lisân-ı Arabü'l-beyân Arabî ve zebân-ı letâfetşân Fârisî üzre dört fasl ve altı dürlü ta'biye ve yigirmi dört mansûbeyi hâvî tasnîf eyledikleri iki aded şatranç risâlelerin lisân-ı Türkî üzre tercüme ve altı dürlü ta'biyeleri üzerine altı dürlü ta'biye dahı ziyâde ve yigirmi dört mansûbeleri üzerine on sekiz mansûbe dahı zamm u ilâve iderek bir mukaddime beş fasl ve bir hâtîme üzerine âcizân u hakîrân bir risâle-i muhtasaran müfide sebt-i sahîfe beyân ve imlâ kılındı*" diye satrançnâme hakkında kısa bir bilgi vermiştir (Ahmed Feyzî, Şatrançnâme-i Rüşdiyye, v. 2a-2b). Buradaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Feyzî doğrudan tercüme yapmadığını eseri kaleme alırken eklemelerde bulunduğunu söylemektedir.

¹ Atf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, 34 Atf 2234.

² Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Regius.

³ Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, 948/4/5.

⁴ Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 19 Hk 3175.

⁵ Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 3459/9.

⁶ Bodleian Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, MS H. J. Murray Or. 33.

⁷ Nusret Ali Han Dehlevî, Bağdadlıyan Matbaası, İstanbul, 1308

⁸ Hüseyin Emrullah, Şehzadebaşı Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul, 1927.

Altı bölümden oluşan eserde ilk bölüm ta'biyeler beyânındadır. Burada satrancın on iki oyun şekline yer verilmiştir. İkinci bölümde mansûbeler yani açmaz ve hileler anlatılmıştır. Bu bölümde toplam kırk iki satranç oyununun şekilleri ve bazılarının hikâyeleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde satrancın ortaya çıkışı ve asıl müellifi anlatılmıştır. Dördüncü bölümde satranç oynamanın kural ve kaidelerinden bahsedilmiştir. Beşinci bölümde satranç ile fâl tutulup tutulmayacağına değinilmiştir. Altıncı bölümde satranç oynamanın helal mi haram mı olduğunu açıklayan müellif, hatime başlığı altında da satranç oynamanın faydalarına yer vermiştir.

Firdevsî-i Rûmî ve Şatrançnâme-i Kebîr

XV. yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olan Firdevsî-i Rûmî; İranlı Firdevsî'den ayırt edilmek için Firdevsî-i Tavîl, Uzun Firdevsî, Türk Firdevsî gibi adlarla da anılmıştır. Kaynaklarda kırktan fazla eseri olduğu söylenen ve şiir, tarih, kısas, ilm-i nücum, felsefe, hendese, tıp gibi konularla ilgilenen Firdevsî'nin Süleymannâme-i Kebîr'i eserlerinin en hacimlilerindedir. Onun Kutbnâme, Da'vetnâme, Münâzara-i Seyf ü Kalem, Kissanâme-i Süleymân Aleyhisselâm, Silahşornâme, Tercüme-i Câmeşûynâme, Hayât u Memât, Tuhfetü'l-Hâdî, Hâcî Bektâş Velî Vilâyetnâme'si günümüze ulaşan başlıca eserleridir. (Büyükkarcı Yılmaz, 2013).

Şatrançnâme-i Kebîr adlı eserinde satranç oyununun tarihi ve tekniği konusunda bilgi vermiştir. 1503 yılında yazılan ve II. Bayezîd'e takdim edilen eser 95 varaktan oluşur. Manzum-mensur karışık olarak yazılan eser M. Ata Çatıkkaş tarafından hazırlanıp yayımlanmıştır. Eser sekiz baktan müteşekkildir. Birinci bölümde satrancın asıl müellifinin kim olduğu anlatılmıştır. İkinci bölümde Nûşîrevân⁹ zamanında Leclâc¹⁰ ile satranç ustası Sîse¹¹ arasındaki meseleye değinilmiştir. Üçüncü bölümde Leclâc ile Büzürçmihr¹² arasındaki olaylardan bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde satranç oynamanın şartları ve kuralları anlatılmıştır. Beşinci bölümde geometrik düzene göre satranç hanelerinin taksimi üzerinde durulmuştur. Altıncı bölümde satrancın düzenlenme şekilleri verilmiştir. Yedinci bölümde yetmiş yedi satranç oyununun şekilleri ve bir kısmının hikâyesi üzerinde durulmuştur. Sekizinci bölümde satranç oynamanın din âlimlerine göre helal mi haram mı olduğu ayet ve hadislerle açıklanmıştır (Çatıkkaş, 2015: 26-27).

İki Eserin Mukayesesi

Şatrançnâme-i Rüşdiyye'nin başında Arapça bir dua yer alır. Ardından eserin kime sunulduğu, ismi ve nasıl yazıldığına değinilir. Müellif, Şîrvânîzâde Mehmed Rüşdi Paşa'ya övgüde bulunduktan sonra eserin mukaddimesinde satrançtaki taşlardan ve bu taşların özelliklerinden bahsedip bir şiire yer vermiştir. Feyzi, bazen birkaç kelimeyi değiştirmiştir ama bu şiirin büyük bir bölümü Firdevsî'nin¹³ eserinde de vardır:

<p>Her taraftan mühreler ki sürülür İki a'da 'askeridür cem' olur Şâhı şâh ferzini ol â'zam vezîr At bahâdur pehlivânlar dil-pezir Pîli 'aynı fildurur vechi 'abûs Saf-şikendür tagıdur çün fehm u us Ruhda beglerbegidir ey nâmdâr Tagıdup a'dâyı ider târmâr Saf önünde beydakun olduğu cem' San piyâde atluya tutduğu sem' Hâne hâne atladığı fîl ü at 'Asker il almak gibidür pâk-zât Birbirini mühreler almak hemîn Zahm irişüp ölmege benzer çünîn Ütülüp etmekte ki bunlar 'amel Darbıla irişmege benzer ecel Şâh diye sürmekdurur ilden begi 'İbret al bundan sen ey beglerbegi Şâhı mât olmak misâli bî-gümân Şâh tutulmak mislidür anla 'ayân Bu durur temsil-i şatranc ey emîr 'İbret alan kâmil olur lâ-nazîr (Ahmed</p>	<p>Her taraftan mühreler ki sürülür İki yağı leşkeridür cem' olur Şâh-ı şâh ferzîndür a'zam vezîr At bahâdur pehlivânlar dil-pezir Fîl-durur 'ayn-ı fîl-i menkelûs Sâf-şikendür tagıdur aklıla us Ruh olur begler begi vü nâm-vâr Saf yıkuben düşmân ider târmâr Saf önünde beydakun olduğu cem' San piyâde atluya tutduğu sem' Hâne hâne atladığı fîl ü at Leşker il almak gibidür pâk-zât Birbirin mühreler almak hümâm Zahmı yiyüp ölmege benzer tamâm Ütülüp itmedüğü bunlar 'amel Darbıla irişmege benzer ecel Şâh dimek sürmekdurur ilden begi 'İbret al kim mislidür anun bigi Şâh-mât olmak misâli bî-gümân Şâh tutulmak mislidür anla 'ayân Bu durur pes misl-i şatranc ey emîr 'İbret al ger kâmil-isen lâ- nazîr</p>
--	---

⁹ İran'da 531 ile 537 yılları arasında hükümdarlık yapmış olan ve "Adil" lakabıyla bilinen Sasani hükümdarı.

¹⁰ Satranç icat eden kişi olarak bilinir.

¹¹ Satrançla uğraşan ustalardan birinin adıdır.

¹² Nûşîrevân'ın veziridir.

¹³ Karşılaştırma yapılırken Firdevsî'ye ait örnekler M. Ata Çatıkkaş'ın hazırlamış olduğu "Firdevsî-i Rûmî Şatrançnâme-i Kebîr" adlı çalışmadan alınmıştır.

Feyzi, Şatrançnâme-i Rüşdiyye, v. 4b-5a)	(Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 35a; Çatıkkaş, 2015: 152)
--	--

Şiirlere bakıldığında ikisi arasında fehm-akl, a'da-yagı, a'da-düşman, nam-dâr-nâm-ver, askerleşker, hemîn-hümân, çünîn-tamâm, temsil-misl, irişüp-yiyüp kelimeleri dışında bir değişiklik yoktur.

Firdevsî, eserinin altıncı bölümünde ta'biyelerden yani taktiklerden bahsetmiştir. Feyzi ise eserin birinci bölümünde oyun ve taktikleri anlatmıştır. Her iki eser karşılaştırıldığında Feyzi'nin zikredilen ta'biyeleri Firdevsî'den kısaltarak eserine aldığı görülmektedir:

Birincisi ta'biye -i Taberiyyedür ki mübtedilere sâlihdir. Rivâyet olunur ki Taberistânda bir iklim vardır. Anun kavm ü ahâlisi işbu yazacağımız ta'biye üslûbı üzre ta'biye idüp bâzî-i şatranca ibtidâ iderler. (Ahmed Feyzi, Şatrançnâme-i Rüşdiyye, v. 5b)	Evvelki ta'biye ki Taberiyye dirler ol ta'biyedür ki mübtedilere sâlihdir ve Taberistân dirler bir iklim vardır anun kavmi işbu yazdugumuz şekil ta'biyesinde oynarlar ve bu ta'biyeyi her kim ki isti'mâl eyleye ve bu resme sürmekligi âdet idine dâim kendünün harîfi üzerine gâlib gele hasmı anun maglûb ola gümansız. (Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 31b; Çatıkkaş, 2015: 145)
---	---

Yukarıda verilen örneğe benzer şekilde Feyzi'nin ilk bölümde yaptığı diğer bütün açıklamalar Firdevsî'yle paralellik arz eder. Firdevsî altı ta'biyeden bahsederken Feyzi; "İrakıyye, Fir'avn, Vetedü'l-Ma'ziyye, Tarhiyye, Meliha, Seyyâle, İbtiyye, Meşâyih, Seyfî, Habeşi, Muvaşşahî" olmak üzere on iki ta'biyeye değinmiştir. Feyzi'nin ta'biye diye bahsettiklerinden altı tanesi Firdevsî'de mansûbeler bölümünde ele alınmıştır.

Üçüncüsü ta'biye-i hısn-ı Fir'avndur işbu ta'biye şeklinin gâyet muhkemliğinden hısn-ı fir'avn diyü tesmiye itmışlerdür ki Fir'avn kal'ası demek olur. Horasan iklimi şatranc-bâzı işbu ta'biye üzerine ibtidâ idüp oynadıkları rivâyet olunur. (Ahmed Feyzi, Şatrançnâme-i Rüşdiyye, v. 6a)	Üçüncü ta'biye ki ana hasîn-i Fir'avn dirler. Hasîn-i Fir'avn demek yani Fir'avn kal'ası demek olur. İşbu şeklün gâyet muhkemliğinden ötürü hasîn-i Fir'avn diyü ad virdiler ve Irak ve Horasan şatranc-bâzları bazı bu ta'biye üzerine oynarlar. (Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 32b; Çatıkkaş, 2015: 147)
---	---

Firdevsî satrançtaki açmaz ve hileleri yedinci bölümde anlatmıştır. Feyzi ikinci bölümde hile ve oyunlardan bahsetmiştir. Feyzi birinci mansûbe olarak "Mansûbe-i Mahmûdiyye'yi ele almıştır. Firdevsî'de ise mansûbeler bölümünün sonunda Mansûbe-i Mahmûdiyye açıklanmıştır. Firdevsî mansûbe isminin nereden geldiğine dair bir hikâye anlatmıştır. Bu hikâyeye özet halde Feyzi'de yer vermiştir. Firdevsî tarihçiliğinden dolayı Fatih Sultan Mehmed ve Uzun Hasan arasındaki savaşı daha ayrıntılı sunmuştur. Feyzi bu olaylara Firdevsî'nin cümlelerini kısaltarak temas etmiştir:

Hikâyet olunur ki beldetü'n-mahmiye-i Kostantiniyyeyi feth eylediği târih şa'bânü eva'ilinde Acem hânı Hasan-ı Dırâz on altı mühresi asmânî laciverd diğer on altı mühresi la'l-i bedahşâniden ma'mûl bir şatranc-ı la'liye bisâtı bir şatranc-bâz ilçî ile Sultân Mehmed Hân hazretlerine gönderüp ve solunda Acem şâhına nâmesini Sultân Mehmed huzuruna koyup devletine du'a kıldı. Pes Sultân Mehmed Hân Acem şâhı Hasan-ı Dırâzın nâmesin açup kır'at eylediği ba'd: "Rûm sultânı şâh-ı cihân Âl-i Osmân nesli Oguzhâna ma'lûm ola ki Hak Te'âla ben kulına hüsn-i şecâ'at virüp cihânşâhı mirzânın gözine cihânı tar ve Ebu Sa'id gibi pâdişâha başın kesüp askerini târumâr itdüm [11b] kılıcım ile Turan memleketin musahhar Irak beglerini câk itdüm şimdiki hâlde cihân sarâyında bana mukabil olacak mülk ü memleketi elinden alınacak kimse kalmadı. Âlâ Sultân Mehmed Hân kaldı imdi ilçî ile	Rivâyet esahdur kim... Acem hanı Uzun Hasan... Sultan Muhammed Han birle rezm ide. Kasıdla bir la'lin şatranc gönderdi. Nâmede eyle imlâ kıldı kim: "Ben ol Han-ı Acem sultan-ı Cem-ven kim Bû Said begi padişah ile ve cihan şâhı ile şatranc oynayup mât itdüm, memleketin tutup ütdüm. Bu la'lin şatranc ba'd-ezin hazretüne gönderdüm ki Âl-i Osman Sultan Muhammed Han'sın, şol niyet üzre ki varup hasmâne turuşam, ceng-i bisât üzerine askerî mühreleri sürüşem, at u fil ayagında leşkerünü pây-mâl idem. Sen şâhı mât idüben mülkünü elünden alup mâlunu pây-mâl idem. İmdi şatranca nigâh kılâsın mât olacagundan âgâh olâsın" diyüp yazmışıdı, içinde olmayacak bi-hûde sözler düzmüşidi... Han hışma gelüp kakıdı. Ra'd-ı felek gibi şakıdı, hükm eyledi... Emir Mahmud Fazıl Paşa'ya, Uzun Hasan kasıdıyla... şatranc oynayup tâ ki hasmına şatranç müyesser ola... Mahmud Paşa la'l-i
--	--

satrancum gönderdüm. Niğâh kılıp ilçi ile oynayup mât olacağından ağâh olasın. Yâ cünd yâ sulh ihtiyâr idesin” deyü yazmış. Ve beyhûde sözler düzmüşdi. Pes Sultân Mehemed hışma gelüp ol tâli’ mu’avved emîr Mahmûd Pâşaya Hasan-ı Dırâz ilçisiyle şatranc oynamaya emr itmekle Mahmûd Pâşâ la’l-i ahmer mührelere el alup sürdi. Ol esved mührelere ilçi el sürüp oyun düzüldü. Evvelâ kızıl ruhla Mahmûd Pâşâ beydak evinden ilçinin kara şahın kiş didi. İlçi ferzîn sürüp ruhunu aldı. Sultân Mehemed melûl olup Mahmûd Pâşaya hışmıla bakdı. Andan Mahmûd Pâşâ kızıl beydagın sürüp kiş didi. İlçi dahı şahı kendi ruhu yanına vardı. Mahmûd Pâşâ atla bir kiş dahı didi. Sâlis şahdan selâmetle mât oldu. Sultân Mehemed şâd olup Mahmûd Pâşaya [12a] hil’at-i fahr ilbâs idüp emvâl-i vâfir ihsân eyledi...Pes ilçi bu nâmeyi alup rezâletle dergâhdan çıkup Hasan-ı Dırâz nazarına yetdi. Nâmeyi eline virüp Sultân Mehemed Hândan şikâyet itdi Hasan-ı Dırâz nâmenin mevzûsın fehm idüp gazaba gelüp Rûm memleketini gâret kılmağa cehd idüp asker [12b] gönderüp Tokat vilâyetini gâret ve imâretlerin ihrâb ve nice müslümân aziz ehl-i temizleri hor u hakîr ve ulemâyı fuzalâyı bend ü zencir idüp dillerin hûn eyledi. Pes Sultân Mehemed Hân dahı Acem vilâyetine alem açup asker-i bî-pâyân ile Fırat hudûduna Hasan-ı Dırâz askerine müsâdif olup haymelerin Fırat kenârına kurdılar. Mahmûd Pâşâ otuz bin askerile Hasan-ı Dırâz askerine mukâbele ve hücum eylediğinde Mahmûd Pâşaya alâmet-i hezimet vâki olduğu şah nazarına irişdikde bâkî kalan Anatoli ve Rûmeli ser-firâzları hücum buyurdularına Hasan-ı Dırâz tâkat getüremeyüp Tebriz’e togrı firâr itdi. Ve ol Tokat mülkine ittiği zulmün cezâsın görüp ol hezîmet derdinden marîz olup çok yaşamayup helâk oldu. Pes Sultân Mehemed Hân izn-i sübhânî ile mansûr u muzaffer gelüp tahtına karar etdikde Mahmûd Pâşaya hitâb idüp: “Ey Mahmûd gördün mi ol zamân kim Hasan-ı Dırâz ilçisiyle şatranc oynadun senün ruhun aldığı has murâd vakı’aya ugrayup ibtidâ sen hezîmet bulmağa def’-i ilçiyi şehmât itdigün ba’de Hasan-ı Dırâz’un askerini kılıcdan [13a] geçürüp hasâret kılmağa işâret imiş diyü şatranca tefâilün cevâzını beyân buyurdılar.(Ahmed Feyzi, Şatrançnâme-i Rüşdiyye, v. 11b-13a)

ahmer mühreleri mukaddemâ sürdi, esved mührelere kâsıd-ı Hasan el urdı, çünkü oyun kuruldu... Evvel kızıl la’lin ruhıla Mahmud Paşa paydak evinden kâsıd-ı Hasan’un kara şahına kiş didi. Ferzîn sürüp kâsıd ruh aldı. Sultan Muhammed Han melûl oldu. Mahmud’a hışmıla gazab kıldı. Andan Mahmud Paşa kızıl la’lin paydakıla kiş didi, sürdi kâsıd-ı Hasan şahını kendünün ruhu yanına vardı. Mahmud Paşa atla bir kiş dahı didi. Sâlis şahdan kâsıd-ı Hasan mât oldu... Sultan Muhammed Han şâd u handân olup Mahmud Paşa’ya teşrif-i fâhir giyürdi ve mâl-ı vâfir virüp toyurdu.

Hasan, hân-ı Acem gazaba gelüp Rûm vilâyetine, Tokat milketine asker gönderdi, ol vilâyeti yagma buyurdu. Tâ ki bir nice bin tîg-zen Türkmen leşkeri tümen çeküp Tokat üzerine çeküp şehir ü kendüni gâret ve içindeki imâretleri hasâret itdiler. On binden ziyâde müsümânları ve niçe azizini ehl-i temrîri hor u hakîr, ulemâyı, fuzalâyı bend-i zencir eyledi... Sultan-ı Rum İstanbul bahrinden geçti, Acem vilâyetine alem açdı. Leşker-i bî-gerân çün deryâ-yı bî-pâyân birle Azerbaycan memleketine ki vardı, halkını nâlân idüp yağmaya vurdu ol vilâyetün taşını toprağını yakdılar. Acem Han’ı Hasan hanedânın oda yakdılar, andan yine şah-ı cihân, han-ı Muhammed saltanatıla geçüp Fırat haddine kim erdi. Asker-i Hasan dahı karavul ergürdi. Şah hükm itdi, bârîn-gâhları indürdiler, hayme ve hargâhları Fırat kenarına kondurdılar. Şah’dan akdem Mahmud Paşa, hâs muradıla otuz bin Rumeli askeri pür-yarag ve her sipahi çînî pûlâdıla asker-i Hasan’a mukâbil olup turuşdılar. Akıbet hâs murad düşüp Mahmud Paşa’ya hezimet vâki olup şah nazarına irişdiler... Asker-i Hasan’ıla leşker-i Sultan tîg-zenleri, İran, Turan tîg-zenleri medâyin saf-şikenleri Rum mübârizleri, Anatoli ser-firâzları.. tîg ü teberlerle uruşdılar... Ahir Hasan-ı Türk tâkat yitüremeyüp hezîmeti ganîmet bilüp Tebriz’e togrı kaçdı... Şah-ı Sultan Muhammed fetih zafer birle ferd ü Sübhân kuvvet-i Yezdân birle muzaffer oldu, gelüp yine devletile tahtında karar itdi. Dahı dönüp Mahmud Paşa’ya: “İy Mahmud-ı tâli-i mes’ûd gördün mi kim ol zaman kâsıd-ı Hasan’ıla şatranc oynadun, senün ruhun aldığı has murad vâki’aya ugrayup sen hezîmet olduğuna delâlet idermiş. Def’-i kâsıdı şehmât itdüğüne işâret imiş” didi. İmdi bu meseli hikâyet anuçün getürdüm ki şatranc oynamak güzâf degüldür, şatrancla fâl tutulsa câ’izimiş. (Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 82a-83b; Çatıkkaş, 2015: 244-248)

Feyzi aynı şekilde mansûbeleri açıklamayı sürdürmüştür. İkinci mansûbe Mahbûb-ı Sultânî'dür. Mansûbenin çıkış hikâyesi Sultan Mustafa ve mahbûbuna dayanmaktadır. Mansûbeye Firdevsî'nin açıklamalarından yola çıkarak devam eden Feyzi, Mahbûb-ı Sultânî adlı ikinci mansûbenin çıkış hikâyesini XVI. yy'daki metinden farklı bir izahatla anlatmaz:

<p>İkincisi mansûbe-i mahbûb-u sultânîdür ki Sultân Mustafa Yûnân vilâyetinde 'Unevviye şehrinde nevrûz-ı sultân günü Koçi beg ile şatranc oynadıklarında Sultân Mustafa şöhret olmağının nagâh bir mahbûb-ı zîbâ gelüp Sultân ta'lîm itmekle Koçi Begi şehmât eylediğinde mansûbedür ki budur. Ahmer [13b] esvede gâlibdür. Kâ'idesi; ruhla kara şâha kiş diyesin. Şâhla beydak alur gine ruhla ruhun dördüncü hânesinden bir kiş dahı dirsın ruhu müft alur. Şâhu ferzün önüne oynasın ol dahı şâhu oynasın. Sen ferzi anun üçüncü hânesine iletessin andan ol ne oynarsa oynasın sen fil ile şâh diyesin mât olur. Zîrâ filün ikinci hânesine varur. Birin ruhla beklerse biri hâlî kalur, eger evvel şâhu oynamazsa belki gayrı oynarsa sen ferzle şâh diyesin, gene fille şâh diyesin mât olur. (Ahmed Feyzi, Şatrançnâme-i Rüşdiyye, v. 13a-13b)</p>	<p>Bu kitâbun musannifi Firdevsî eydür: Merhûm Sultân Mustafa...şâh-ı Yûnân idi... bir gün Yûnân vilâyetinde Unevviye şehrinde, İrem bağında, fasl-ı eyyâm-ı Nevrûz çağında, lale ve şakâ'ık arasında mahbûbı Koçi'nlâ oturmuşdı...şatranc bisâtın ortaya getürmişidi... meger ki mahbûbı Koçi Beg dürlü nâz ile bâzî kılup Sultân Mustafa'yı şâh-mât itmege yakın oldu. Meger ki nüdemâdan, server-i zürefâdan bir şatran-bâz-ı kâmil ilerü gelüp şehzâde-i cüvân-bahta du'a kılup ta'lîm itdi, Koçi Beg'i mât idüp melik-zâdeyi şâd u handân, hasmını zâr u giryân eyledi... El-Ahmerü Gâlibün Ve'l-Lu'bü Lehü: Kara şâha kiş diyesin ruhula, ol da paydak alur, bir kiş dahı diyesin gine ruhula, ruhun dördüncü hânesinden ruhu müft alur. Sen şâhu ferzün önüne itessin, filün üçüncü hânesidür. Eger ol şâh oynarsa, sen ferzi atun üçüncü hânesine iletessin, andan ol ne oynarsa oynasın, fil ile şâh diyesin mât olur. Zîrâ filün iki hânesi vardur, birin ruhula beklerde biri hâlî kalur, eger evvel şâhın oynamayup gayrı esbâbından oynarsa sen ferzile şâh idüp gine fil ile şâh diyesin mât olur. (Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 61a-62b; Çatıkkaş, 2015: 203-206)</p>
---	---

Feyzi'nin açıklamalarıyla Firdevsî'ninkiler arasındaki bu benzerlikler eser boyunca sürmektedir. Feyzi toplam kırk iki mansûbenin açıklamasını yapmıştır ve açıklamalar büyük oranda Firdevsî'yle örtüşür.¹⁴

Feyzi, mansûbelere değinirken önce mansûbenin isminin nereden geldiğini sonra da hile ve taktiği anlatmıştır. Firdevsî, önce taktik ve hileden daha sonra bunun nereden geldiğine dair açıklamalarda bulunmuştur. Feyzi, konunun sunumunda bu bağlamda ufak bir değişiklik yapmış fakat büyük oranda Firdevsî'nin cümleleriyle açıklamalarına devam etmiştir:

<p>On ikincisi mansûbe-i mahbûbîdür ki Mu'tasım Billah nedîmi ile ne zaman ki şatranc oynardı maglûb olurdu. Mu'tasım'un şatranc ilminde mâhir bir mahbûb-ı dil-pezir gulâmı varıdı. Bir gün gelüp bu mansûbeyi Mu'tasıma ta'lîm eyledi. Ba'dezîn nedîmi mât idüp yendi. Pes Mu'tasım ana hil'at ü elbâs ile vâfir ihsân virüp âzâd eyledi. Bunda esved ahmere gâlibdür. Kâ'idesi: ferzi kara at ayagından dönüp şâh denile, şâh-ı ahmer at evine çıkar, ruhla ferz ayagından şâh denile, [18b] filün ikinci evine iner. Ruhla ferz ayagından şâh denile. Asıl hânesinün üçüncü</p>	<p>El-Esvedü Gâlibün Ve'l-Lu'bü Lehü Ferzi atun ikinci evine, kara atun ayagina dönüp ruhula şâh diyesin. Vurup şâh-ı ahmer at evine çıkar. Ruhula gine ruh evinden, ferz ayagından şâh diyesin, filün ikinci evine iner. Ruhula ferz ayagından gine şâh diyesin. Kendünün asıl hânesinün üçüncü evine varur ruhula ferz ayagından gine şâh diyesin, bu kerre ferzinün dördüncü hânesine varur. At ayagından bir şâh dahı diyesin. Kara şahun dördüncü hânesine varur at ayagından ruhula gine şâh diyesin. Kara filün üçüncü hânesine varur ruhula paydak ayagından gine şâh</p>
--	--

¹⁴ Üçüncüsü mansûbe-i musâhib-i İskenderî'dür (v.14a). Bu oyun Firdevsî'de "El-Esvedü Gâlibün Ve'l-Lu'bü Lehü" başlığı altında anlatılır (Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebir, v. 56a; Çatıkkaş, 2015: 193). Dördüncüsü mansûbe-i 'atikiyyedür (v.14b), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebir, v. 75b; Çatıkkaş, 2015: 231). Beşincisi mansûbe-i Nedîm-i Muzaffer Şâhî'dür (v. 14b-15a), (krş. Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebir, v. 49b; Çatıkkaş, 2015: 180). Altıncısı mansûbe-i Celâyirî'dür (v.15b) (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebir, v. 46b; Çatıkkaş, 2015: 174). Yedincisi mansûbe-i Mu'tasımiyyedür (15b-16a), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebir, v. 48a; Çatıkkaş, 2015: 177). Sekizincisi mansûbe-i Nedîm-i şâh Pervîz'idür (v. 16a), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebir, v. 50b; Çatıkkaş, 2015: 182). Dokuzuncusu mansûbe-i Gaznevî'dür (v. 16b-17a), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebir, v. 54a; Çatıkkaş, 2015: 189). Onuncusu mansûbe-i Erdeşirîyye'dür (v. 17a-17b), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebir, v. 55a; Çatıkkaş, 2015: 191). On birincisi mansûbe-i Sencer Şâh'dur (v. 18a), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebir, v. 37b; Çatıkkaş, 2015: 156).

<p>evine varur, dahı ruhla ferz ayagından şâh denile, ferzün dördüncü hânesine varur, at ayagından yine denile. Kara şahun dördüncü hânesine varur at ayagından ruhla girü şâh denile. Kara filün üçüncü hânesine varur, ruhla beydak ayagından şâh denile. Kendi atı yanına varur. Şâhun yanından ruhla bir şâh dahı denile. Andan şâha yakın olan fil ile bir şâh dahı denile, andan kendi atının üstüne oynar. Ruhla gine beydak ayagından şâh denile, ruhla at ayagından bir şâh dahı denile. Gine kendi evine üçüncü hânesine varur. At ayagından ruhla bir şâh dahı denile. Filün ikinci hânesine varur. Ferz ayagından ruhla şâh dırsin, at evine çıkar, ruhla ferz ayagından yine şâh diyesin, ruhun ikinci evine varur. Ruhla ruh evinden ferz ayagından bir şâh dahı denile şehmât olur.</p> <p>(Ahmed Feyzi, Şatrançnâme-i Rüşdiyye, v. 18a-18b).</p>	<p>diyesin, kendi atı yanına varur. Şâhun yanından filün ikinci evinden bir şâh dahı diyesin. Andan şâha yakın olan fil ile şâh yanından bir şâh dahı diyesin. Andan ruhla at ayagından bir şâh dahı diyesin. Gine kendünün üçüncü hânesine varur. At ayagından ruhla bir şâh dahı diyesin. Filün ikinci hânesine varur ferz ayagından ruhla gine şâh diyesin. At evine çıkar ruhla ferz ayagından gine şâh diyesin. Ruhun ikinci evine iner ruhla ruh evinden, ferz ayagından şâh diyesin mât olur. Eydürler kim Mu'tasım Billah'un bir nedîmi vardı, âlim ve fâzıl şatranç-bâz-ı kâmil idi, anunla şatranç oynardı, Mu'tasım Billah maglûb düşmişken bir mahbûb, matlûb, bi-ma'yûb misli-i Yusuf İbn-i Ya'kub kulu varıdı...şatranç ilminde mâhir, bu fende kâdirdi. İttifak bu mansûbe düşüp şâh ta'lîm eyledi, Mu'tasım Billah nedîmi yinüp şâh-mât eyledi. Mu'tasım Billah ana hil'at giyürdi, ni'met-i mâlîla toyurdi. (Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 57a-57b; Çatıkkaş, 2015: 195-196).</p>
--	--

Yukarıdaki örnekte olduğu gibi müellif açıklamalarına devam eder: Feyzi, eserinde mansûbelere dair kendinden üç asır önce yazılmış olan Şatrançnâme-i Kebîr'den farklı şeyler söylemediği gibi dil ve üslup açısından da bu eseri taklit etmiştir.¹⁵ Bu bağlamda örnekleri çoğaltmak mümkündür. Her iki eserde oyunların açıklamasına dair ifadelerin benzerliğinin yanı sıra oyunların ortaya çıkış hikâyelerinin de aynı cümlelerle sunulduğu fark edilir:

<p>Yigirmi sekizinci mansûbede esved ahmere gâlibdür. Kâ'idesi, ruhla şâh-ı ahmere şâh dırsin kara ata evinden ol da fil ile ruhu alır, eger ruh ile alursa atla beydağı sürüp şehmât dırsin. Ammâ fil ile [29a] alursa ruh-ı aherle gine kendi ruhu evinden şâh dırsin, ol da ruhla alır. Ruk'a-i vasatda oturan atla ferzân ayagından şâh dırsin, o da ferzile alır. Bu kerre kenarda oturan atla kızıl atun ikinci hânesinden şehmât idesin (Ahmed Feyzi, Şatrançnâme-i rüşdiyye, v. 28b-29a)</p>	<p>El-Esvedü Gâlibün Ve'l-Lu'bü Lehü Ruhla şâh-ı ahmere şâh diyesin kara atun evinden, ol da fil ile ruhu alır. Eger ruhla alursa atla paydaki vurup şâh diyesin, mât olur. Ammâ fil ile alursa ruh-ı âherle gine şâh diyesin, ol ruh da ruhla alır. Ruk'a-i vasatda oturan atla ferzân ayagından şâh diyesin, atı da ferzile alır. Bu kerre kenârda oturan atla kızıl atun ikinci hânesinden şâh diyesin şâhmât olur.</p> <p>(Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 58a; Çatıkkaş, 2015: 197)</p>
---	---

Birinci mansûbeden kırk ikinci mansûbeye kadar açıklamalar bu doğrultudadır.¹⁶ Firdevsî'de kısaca temas edilip Feyzi'de ayrıntılı şekilde açıklanan bir oyun yoktur. Feyzi, Firdevsî'nin eserinde bulunmayan

¹⁵ On üçüncüsü mansûbe-i Nizâmî'dür ki Şeyh Nizâmî bir mahbûbla oynayup mât eylediği mansûbedür (v. 18b), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 65a; Çatıkkaş, 2015: 211). On dördüncü mansûbe-i Üstâdiyye'dür (v. 19b), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 64b; Çatıkkaş, 2015: 210). On beşinci mansûbe-i Behrâmiyye'dür (v. 20a), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 45b; Çatıkkaş, 2015: 172). On altıncı mansûbe-i hûb-yârî'dür (v. 20b), (Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 73a-73b; Çatıkkaş, 2015: 227). On yedincisi mansûbe-i Ayas'dür (v. 21b), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 77b; Çatıkkaş, 2015: 235). On sekizinci mansûbe-i Gedâyî'dür (v. 22b), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 72a; Çatıkkaş, 2015: 225). On dokuzuncusu mansûbe-i Tâhiri'dür (v. 23b), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 75a; Çatıkkaş, 2015: 230). Yirminci mansûbe-i Firdevsî'dür (v. 24a), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 60b; Çatıkkaş, 2015: 202). Yirmi birinci mansûbe-i Unsurî'dür (v. 24b), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 56b; Çatıkkaş, 2015: 194). Yirmi ikinci mansûbe-i kâ'ime-i Reşidî'dür (v. 25a), (krş.: "Kâ'imetün Hafiyetün", Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 41a; Çatıkkaş, 2015: 63). Yirmi üçüncü mansûbe-i Cihân Şâhî'dür (v. 25b), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 80a; Çatıkkaş, 2015: 240). Yirmi dördüncü mansûbe-i Tebrizî'dür (v. 26a), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 80b; Çatıkkaş, 2015: 241). Yirmi beşinci mansûbede ahmer esvede gâlibdür (v. 27a), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 52a; Çatıkkaş, 2015: 185). Yirmi altıncı mansûbe-i Feresiyye'dür (v. 27b), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 38b; Çatıkkaş, 2015: 158).

¹⁶ Yirmi dokuzuncu mansûbede esved ahmere gâlibdür (v. 29a), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 71a; Çatıkkaş, 2015: 223). Otuzuncu mansûbede esved ahmere gâlibdür (v. 29b), (Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 59b; Çatıkkaş, 2015: 200). Otuz birinci mansûbe-i kâimedür (v. 30a), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 65b; Çatıkkaş, 2015: 212). Otuz ikinci mansûbede esved ahmere gâlibdür (v. 30b), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 63a; Çatıkkaş, 2015: 207). Otuz üçüncü mansûbe-i kâimedür (v. 31a), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 66b; Çatıkkaş, 2015: 214). Otuz dördüncü mansûbede ahmer esvede gâlibdür (v. 31b), (krş.: Firdevsî,

bir taktikten de söz etmemiştir. Eser boyunca Feyzî'nin bazen kelimeleri bile değiştirmeden oyunları anlattığı görülür:

Otuz sekizinci mansûbede ahmer esvede gâlibdür. Kâ'idesi vasat-ı ruk'ada oturan atla kara şaha sol tarafından filün ikincisinden şah dirsın, ol da elbette ruhla alur, sen gine sol tarafından ruhla çıkup at ayagından şah dirsın, mât olur (Ahmed Feysi, Şatrançnâme-i Rüşdiyye, v. 33b-34a)	El-Ahmerü Gâlibün Ve'l-Lu'bü Lehü Vasat-ı ruk'ada oturan atla kara şahun sol tarafından, filün ikincisinden şah diyesin, ol da elbette ruhla alur. Gine sol tarafından ruhla çıkup at ayagından şah diyesin. (Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 59a; Çatıkkaş, 2015: 199)
---	---

Firdevsî'de mansûbeler ele alınırken yer yer oyunların hikâyelerine temas edilmiştir. Mesela, bir, iki, beş, on bir, on sekiz ve yirmi dördüncü mansûbelerin diğerlerine kıyasla uzun hikâyeleri vardır. Bu hikâyeler benzer dil ve üslupla Şatrançnâme-i Rüşdiyye'ye de alınmıştır.

Feysi mansûbelerden bahsettiği bölümün sonunda yirmi dokuzuncu ve otuz dördüncü mansûbelere tekrar yer vermiştir. Bundan sonra da üçüncü bölüme geçmiştir. Fasl-ı sâliste; önce İdris Peygamberin Cemşid Şâh için satrancı tasnif etmesi hadisesine değinilir. Burada Feysi, Firdevsî'nin fasl-ı evvel ve bâbü's-sâni başlıkları altında satrancın kökenine dair anlattıklarını özetlemiştir (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 11b-17a; Çatıkkaş, 2015: 118-125).

Daha sonra Feysi, "Fasl-ı râbi' satranç oynamanun adâb u şerâitin ve ahvâl u kavâ'idin bildirür" diyerek Firdevsî'nin bâbü'r-râbi başlığı altında zikrettiği konulardan bahsetmiştir (Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 20b-25a; Çatıkkaş, 2015: 130-135). Görüldüğü üzere mansûbelerden sonraki bölümlerde de anlatılanlar benzerdir:

Leclâc'a hitâb idüp: "Yâ Leclâc bu hüner kim arz eyledin..taht-ı hükûmetde bulunan cümle ukalâ ve hükemâ kemâlüne san'atuna hezâr aferîn ve çok tahsîn itdiler. Lakin benden bir nesne dileyessin kim ol hünerin mukâbelesi ve ivazında sana mükâfât kılam" diyince Leclâc: " Ey pâdşâh senden anı dilerim ki şatrancun nat'ı üzerindeki hâne-i evvele bir dâne bugday koyasın tâ ahır hâneye kadar taz'if ve iki katın hesâb idüp ihsân buyurasın" diyince şah dahı: "Yâ Leclâc bu ne dilekdür ki bunun gibi hünerün mukâbelesinde benden dilek idüp istersin, benden mâl veyâ iklim dileki vireyim yohsa anun hâne-i evvelinden ahirine degin hesâb ile irişen bugdayun ne mikdarı olur" diyince Leclâc: "Du'a kılup pâdşâh in'âm buyurursanız bu kadar bana kâfidür. Ammâ murâdım kabûl olmaz diyü havf iderüm. Hemân muhâsiblere fermân idüp ahir hânedeki bugday her ne mikdara irişürse bana ol kadar bugday ihsân buyur diyü dilegin tekrar beyân idince, şah muhâsebecileri cem' idüp şatrancın nat'ı üzerindeki hâne-i evvele bir dâne bugday, ikinci evde iki tâne, üçüncü evde dört tâne, dördüncü evde sekiz tâne, beşinci evde on altı tâne, altıncı evde otuz iki tâne, yedinci evde altmış dört tâne, sekizinci evde yüz yigirmi sekiz tâne olup on altıncı hânedeki otuz iki bin	Nüşirevân-ı Âdil eyitdi ki: "Yâ Leclâc-ı Hindî bu hüner kim sen arz eyledün cem' ukalâ ulemâ hükemâ zurefâ kemâlüne ve dahı bu san'âtüne hezâr aferîn akl ve zihn idrâküne yüz bin tahsîn itdiler. Ammâ kim isterem ki bu hünerün mukâbelesine benden bir nesne dileyessin tâ kim ana mukâbele ivâz kılam". Leclâc eyitdi: "İy pâdşâh senden anı dilerem ki şatrancun nat'ı üzerindeki evvelki evinde bir dâne bugday koyasın tâ ahırkı evine degin taz'if idessin ya'nî bir iki dört ve dördü sekiz, sekizi on altı, ahırkı eve varınca her ne mikdâr irişürse ol kadar bugday viresin" didi. Melik-i Nüşirrevân-ı Âdil bu sözi işidicek eyitdi: "Yâ Leclâc ne dilekdür ki bunun gibi hüner mukâbelesinde benden diledün, benden dilersen mâl dile iklim dile vireyim yohsa anun ahırkı evine degin hisâbıla irişen bugdayun ne mikdârı ola" didi. Leclâc du'a kılup eyitdi: "Yâ Melik-i âlem benüm murâdım bu kadar pes durur eger kim şah in'âm iderse. Velîkin havf iderem ki şah bu hâcetüm makbûl duymaya. İy pâdşâh muhâsiblerün getir hisâb itsünler ahırkı evde degin bugday her ne mikdâra irişürse bana ol kadar bugday vir didi. Bundan sonra melik-i Kısri emr eyledi ol zamânun muhâsibleri ve akılları ve zîrek kişileri cem' oldılar kim cümlesinden efdak a'kal Büzürcmihr-i
--	---

Şatrançnâme-i Kebir, v. 81b; Çatıkkaş, 2015: 243). Otuz beşinci mansubede ahmer esvede gâlibdür (v. 32a), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebir, v. 44b; Çatıkkaş, 2015: 170). Otuz altıncı mansûbe-i kâ'ime (v. 32b), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebir, v. 70a; Çatıkkaş, 2015: 221). Otuz yedinci mansûbede ahmer esvede gâlibdür (v. 33a), (Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebir, v. 74b; Çatıkkaş, 2015: 229). otuz dokuzuncu mansûbede esved ahmere gâlibdür (v. 34a), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebir, v. 76a; Çatıkkaş, 2015: 232). Kırkıncı mansûbede esved ahmere gâlibdür (v. 34b), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebir, v. 79b; Çatıkkaş, 2015: 239). Kırk birinci mansûbede ahmer esvede gâlibdür (v. 35a), (Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebir, v. 62a; Çatıkkaş, 2015: 204). Kırk ikinci mansûbede esved ahmere gâlibdür (v. 35b), (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebir, v. 47a; Çatıkkaş, 2015: 175).

<p>yedi yüz altmış sekiz dâne bugday olur. Ve bu mikdâra irişen tâneler bir çanak bugday olur. Kırkinci hânedeymiş dört bin yedi yüz altmış iki mucır ve sülûsân mucır bugday olup bu mecmû'ı bir ulu anbâr olur. Kırk altıncı evde bin yigirmi dört ulu anbâr olur. Bu kadar anbâr bir ulu şehîr olur. Altmış dört hânedeymiş on altı bin üç yüz seksen dört ulu şehîr tolusı bugday olur. Diyü muhâsibler hesâb idüp Nûşîrevân'a arz idüp: "Ey adil pâdşâh bu muhâsebenin ilmi şatrancın te'lîfidür" (Ahmed Feyzi, Şatrançnâme-i Rüşdiyye, v. 43b-44a).</p>	<p>Hakîm'di şatrancun na'ını döşediler. Evvel evde bir dâne bugday kodılar ikinci evde iki dâne üçüncü evde dört dâne dördüncü evde sekiz dâne beşinci evde on altı dâne, altıncı evde otuz iki dâne yidinci evde altmış dört dâne sekizinci evde yüz yigirmi sekiz dâne on altıncı evde otuz iki bin yedi yüz altmış sekiz dâne bugday olur. İmdi bu mikdâra irişen bir çanak bugday olur ve kırkinci evde yitmiş dört bin yedi yüz altmış iki mezra' ve sülûsân mezra' bugdaydur...altıncı evde bin yigirmi dört ulu anbâr bugday olur. Bu bin yigirmi dört anbâr bir arada cem' olsa bir ulu şehîr olur andan aşaga altmış dördüncü evdekin muzâ'af kılıcak ki ahırkı ev olar on altı bin üç yüz seksen dört ulu şehîr tolusı bugday olur. Çün muhâsibler hisâb idüp bugdayı bu mikdâra irişdürdilerse Melik-i Nûşîrevân'a arz kıldılar ki: "İy pâdşâh bu mikdâr bugdayla bir hazîne-i sultânî cem' olur. Bu fikri kim Leclâc kılupdur, bu muhâsebe ilmi şatrancun te'lîfinden ziyâdedurur" didiler. (Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 25b; Çatıkkaş, 2015: 136-137)</p>
---	--

Feyzi, eserinin beşinci bölümünde satranç ile fal tutmanın eskiden beri var olan bir durum olduğunu, altıncı bölümde ise din âlimlerine göre satranç helal mi haram mıdır hususunu anlatmıştır. Firdevsî bu konudan sekizinci babta yani eserinin son bölümünde bahsetmiştir (krş.: Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 85b-91b; Çatıkkaş, 2015: 251-260).

Feyzi'nin eserinin baştan sona Firdevsî'den alındığı görülmektedir. Öyle ki yazar eserin son kısmındaki şiiri bile Firdevsî'nin eserinde bulunan nazım parçalarından derlemiştir. Feyzi bir bölümdeki şiiri olduğu gibi almamış, değişik sayfalarda bulunan şiir parçalarını bazen aynen bazen de ufak değişikliklerle eserine dâhil etmiştir. İki şiir arasındaki kelimeler incelendiğinde Feyzi yaklaşık kırk civarı kelimeyi değiştirmiştir. Değiştirilenler ise büyük oranda hoş-hûb, her-bir, kara-esved, asker-leşker, ey-bu gibi anlamı etkilemeyen sözcüklerdir:

<p>Ey mubassır ragbet-i şatranc u bâz Akl u fehîmile olanlar ser-firâz ... Ger hacerdür yâ şecerdür yâ semer Zâhir ü bâtın kamuda var eser Aklı şatranc oynamak ider ziyâd Kim zekî olur kişi ey hûb-nihâd Şâha lâyıq bâz bu şatranc olur Bilme ammâ aczile sad-renc olur ... Lîk bir mesel dahı idem beyân Gûş idersen sana kılâm 'ayân Çün mü'ellîfdür ana Leclâc pes Oynadı Kisrî öninde hûb-nefes Bu ceseddür fi'l-mesel mülk-i cihân Rûh olur âdil melik Nûşîrevân 'Akl olupdur Büzürmihr'i hakîm Sâhib ü ilm ü hüner 'akl u selîm Nefs-i emmâre durur Leclâc bil Cehd idegör nefsiñi maglûb kıl 'Aklıla nefse idenler gûş-mâl Ehl-i 'irfân oliser sâhib-kemâl Pek sakın Leclâc nefsi itme mât 'Aklıla nefsiñ şerinden bul necât</p>	<p>İy mubassır kâmil ü şatranc-bâz Ehl-i irfân remzin anla ser-firâz Ger şecerdür yâ hacerdür yâ semer Cümlesinde var hakikat bir nazar Aklı şatranc oynamak ider ziyâd Zîrek olur kişi gâyet hoş-nihâd Şâha lâyıq oyunu şatranc olur Acz ü maglûb oyunu sad-renc olur (Firdevsî 34b) Bir dahı şatranc mislün bî-gümân Gûş idersen diye Firdevsî 'ayân Çün mü'ellîfdür ana Leclâc pes Oynadı Kisrî öninde hoş-nefes Bu ceseddür fi'l-mesel milk-i cihân Rûh olur âdil melik Nûşîr-revân (Firdevsî, 30b) 'Akl olur Büzürmihr'i ol hakîm Dâniş ü kâmil melikdür key 'alîm Nefs-i emmâre durur Leclâc bil Cehd idegör nefsiñi maglûb kıl 'Aklıla nefse virürsen gûş-mâl Ehl-i 'irfân olasin sâhib-kemâl (Firdevsî, 35a) Key sakın Leclâc-ı nefsi itmeye mât 'Aklıla nefsiñ şerinden bul necât (Firdevsî,</p>
---	--

Lu'b-ı nefsün bî-'adeddür pek sakın
'Aklun ütüp mâ't ider olma yakın
Yine Leclâc itdi mâ't işbu nefis
Nice dahı idiserdür sözi kes
Dest-i mevt ider kişiyi sonra mâ't
Ol cihetden yokdurur 'ömre sebât
Mührelerdür âdemi misli hemân
Darb u harbden hâli olmaz bir zamân
...
Bundan efdal bir dahı var hoş-mesel
Hûb-nasihatdür tutup eyle 'amel
Ey gönül levhinde esrârı yazan
Sırr-ı ma'nî bahri içinde yüzen
Sırr-ı ma'nânun olursan tâlibi
Kıl kulûbun içre rûşen kâlîbî
Cân u dilden nutkı tut sem'ün hemân
Gör ne söyler tûti-i şîrîn-zebân

Bu sözi anla nat'ıdur bu cesed
Şâh-ı ahmer ruh alur itmez hased
'Aklıdur ferzîn ü rûhun nâm-ver
Tâbî'-i akl oldı hep ol mühreler
'Aklıdur zîrâ o nûr-ı Zü'l-celâl
'Âlem anunla bulur cümle kemâl
'Âkla rûhun olsa ger tâlib sana
Olasın emmâreye gâlib şeha
Zîra 'akl u cânla itse birliği
Olser sâlih 'ameller dirligi
Pes 'akl u rûh birlik olsa pâk-i zât
Nefs-i emmâre idemez 'aklı mâ't
Beydak atan bu cihân şatrancına
Nefsi mâ't ider sıkılmaz rencine
Şükr ü zikr ü fehmile idrâk hem
Cümle 'aklun tâbî'idür pîş ü kem
Bu sıfatlar ile kim mevsûf olur
'Aklıla Hakdan murâdını bulur
Kara şâh emmâredür olma yakın
Mühresi nefsün kuvâsı pek sakın
Buhl u şirk ü kibr ü kînile ta'ab
'Aceb sâlûs u riyâ hışm u gazab
Tâbî'-i nefsün bulardur nâm-dâr
Tâbî'-i 'akl oldığıçün mühreler
...
Feyziyâ söz pek uzadı gayrı kes
Ehl-i 'îrfâna işâret dahı ses
Çün 'inâyet eyleyüp Rabbü'l-enâm
Rüşdiye şatrancı da oldı temâm
Müstefidinden budur ammâ murâd
Eyleye bu Fevzi'i hayrıla yâd
(Ahmed Fevzi, Şatrançnâme-i Rüşdiyye, v. 53a-54a).

30b)
Lu'b-ı nefsün bî-'adeddür key sakın
'Aklun ütüp mâ't ider ruhun hemîn
Anca Leclâc itdi mâ't işbu nefis
Bizi dahı idinserdür sözi kes
Dest-i mevt ider kişiyi sonra mâ't
Ol cihetden yokdurur 'ömre sebât
Mührelerdür âdemi misli hemân
Darb u harbden hâli olmaz her zamân (Firdevsî, 31a)
Bundan efdal bir dahı var hoş mesel
Hoş nasihatdür dutup eyle 'amel
Bu gönül levhinde esrârı yazan
Sırr-ı ma'nî bahri içinde yüzen
Sırr-ı ma'nînün olursan tâlibi
Kıl kulûbun içre rûşen kâlîbî
'Aklı cem' it nutka tut sem'ün hemân
Gör ne söyler tûti-i şîrîn-zebân

Nat'ıdur şatrancun anla bu cesed
Şâh-ı ahmer ruh alur itmez hased (Firdevsî,85a)
'Aklıdur ferzîn ü rûhun nâm-ver
Tâbî'-i akl oldı hep ol mühreler (Firdevsî, 85b)
'Akl-ı cânur nûr-ı pâk-i Zü'l-celâl
'Âlem anunla bulur cümle kemâl (Firdevsî,85a)
Âkla rûhun olsa ger tâlib begüm
Olasın emmâreye gâlib begüm (Firdevsî, 85b)
'Aklun eger rûhla itse birliği
Olser sâlih 'amelle dirligi (Firdevsî, 85a)
'Akl-ı cân birlik iderse pâk-i zât
Nefs-i emmâre idemez 'aklı mâ't
Paydak atan bu cihân şatrancına
Nefsi mâ't ider sataşmaz rencine (Firdevsî, 85b)
Şükri zikri fehmile idrâk hem
Cümle 'aklun tâbî'idür pîş ü kem
Bu sıfatla muttasıf kim olasın
'Aklıla Hakdan murâdun bulasın (Firdevsî, 85a)
Şâh-ı esved oldı emmâre yakın
Mühresi nefsün kuvâsı yâ mu'în (Firdevsî, 85b)
Buhl u şirk ü kibr ü kînile ta'ab
Zerk ü sâlûs ol hışm gâyet gazab
Tâbî'-i nefsün bulardur nâm-ver
'Akl isen cümlesinden it hazer (Firdevsî, 85a)
(Firdevsî, Şatrançnâme-i Kebîr, v. 30b-31a; 34b-35a; 85a-85b).

Yukarıya alınan parçada da görüldüğü gibi yazar son bölümde hem mahlasını hem de eserin ismini zikretmiştir. Şatrançnâme-i Rüşdiyye müstakil bir eser görüntüsündedir. Fevzi, daha önce belirtildiği üzere eserini Arapça-Farsça iki risaleden hareketle yazdığını ve esere eklemelerde bulunduğunu söylemiştir. Fakat yazar kaynak ismi zikretmemiştir. Firdevsî ise Şehnâme, Acayibü'l-Mahlûkât-ı Kebîr, Kâbûsnâme, Garâyibü'l-Mevcûdât adlı eserlerden hareketle Şatrançnâme'yi kaleme aldığını belirtmiştir. Fevzi'nin yararlandığı kaynağı tam olarak vermeyip üstü kapalı bir şekilde iki risale deyip geçişirmesinin bir nedeni olabilir mi? Şatrançnâme-i Rüşdiyye ile Şatrançnâme-i Kebîr arasındaki benzerliklere bakıldığında bu

durumun bilinçli yapıldığı intibai uyanmaktadır. Feyzî'nin yaptığı işin bir intihal olarak düşünülmesine yol açan en önemli ipucu Şatrançnâme-i Kebîr üzerinde uyguladığı çıkarma ve küçük eklemelerdir. Bu eserin bir tadil olarak değerlendirilmesine en büyük engel üzerinde çalışılan eserin ve müellifinin belirtilmemesidir. Ayrıca Firdevsî'nin eserinden daha kısadır ve düzenleyici eklemeler yoktur. Yani eksik ve yanlışların atılıp yerine daha uygun olanların konulması gibi bir durum söz konusu değildir. Feyzi, Şatrançnâme-i Kebîr'den farklı olarak Farsça yazılmış bazı başlıkları ve açıklamaları Türkçeleştirmiştir. Bunun dışında bir düzenleme gözükmemektedir.

Sonuç

Daha önce yazılmış bir eserden esinlenilerek yeni eserler oluşturma edebiyatın –doğasına uygun bir içkinlikle- kendisi kadar eski; varlığını bugün de devam ettirebilecek kadar etkili bir pratiktir. Günümüz edebiyat metinlerine bakıldığında Türk destanlarından Yunan mitolojisine kadar pek çok arkaik eserden çağrışımla oluşturulmuş yeni metin sayısı oldukça fazladır.

Edebiyatta, kendinden önceki eserlerden ilham alınarak yenilerini oluşturma biçimleri süreç boyunca farklı üsluplar yahut anlatım teknikleriyle devam edegelmiştir. Tadil ve nazire 'yeniden üretim' pratiğinin klâsik Türk edebiyatındaki görünür halleridir. Bu köklü geleneğin oluşmasında ve kalıp özelliklere sahip olmasında da büyük pay sahibi olan pratikler, intihale uzak özgünlüğe yakın bir yapılanmayı ifade etmesinin yanı sıra kendinden önceki eserlere saygıyı ifade eder. Bir o kadar da yazarın hünerini gösterir.

Klâsik şiirdeki bu pratikler de dâhil bütün yeniden üretme biçimleri intihalle 'esinlenme' ve 'aşma' duygusu arasındaki sınırları da somut delillerle çizmeyi zorunlu kılar. Bu deliller, edebi eserlerin özgünlüğünü yahut taklitçiliğini ortaya çıkaran belgeler olarak da anlam kazanır.

Ahmet Feyzî'nin Şatrançnâme-i Rüşdiyye adlı eserinde kendisinden 300 yıl önce yazılmış bir eserden 'esinlenme' ya da 'aşma' duygularının ötesinde intihal olarak görülecek kadar somut deliller mevcuttur. Bu deliller, metodolojisi ve muhtevası itibariyle (iki eser de satrançnâmedir) benzerlik göstermesini olağan karşılayabileceğimiz bir tahammülün ötesindedir. Bu nedenle Ahmet Feyzî'nin Şatrançnâme-i Rüşdiyye'sinin intihal olduğuna dair somut delilleri sıralamak gerekir:

1- Ahmet Feyzi, eserinde kendinden üç asır önce yazılan bir metne gönderme yapmamış yahut bu eseri kaynak olarak göstermemiştir.

2- Ahmet Feyzi, Firdevsî-i Rûmî'de anlatılan satranç taktiklerinden farklı bir taktikten bahsetmemiştir. Aynı zamanda bir zihin egzersizi ve oyun olan satrancın üç asır boyunca taktiklerinin değişmemesi en azından artmaması mümkün değildir.

3- XIX. asırda kaleme alınan Şatrançnâme-i Rüşdiyye'nin dil ve üslup dahası kelime tercihleri bakımından XVI. asırdaki Şatrançnâme-i Kebîr'le hemen hemen aynı olması düşündürücüdür. Klâsik edebiyatta XVI. asır ile XIX. asır arasında biçimsel farklılık henüz oluşmamışsa da dil ve üslup bakımından belirgin farklar vardır. Ahmet Feyzî'nin bu farkları göz ardı ettiği muhakkaktır.

4- Satrançnâmelerde metotların benzerlik göstermesi tabiidir. Ancak Ahmet Feyzî'nin metottan öte aynılaştırmış bir tavırla yazdığına dair pek çok örnek göstermek mümkündür:

4a- Feyzî'nin, eserinin başındaki ve sonundaki şiirlerin, satrançtaki taşlar ve bu taşların özellikleri hakkında verdiği bilgilerin, satranç hilelerini anlattığı bölümün Firdevsî'nin eserindekilerle aynı oluşu,

4b- Ahmet Feyzî'nin kendi eserinde anlattığı satranç açmaz ve hilelerinin Firdevsî'nin mansûbeler bölümünde ele aldığı satranç bilgileriyle benzeşmesi,

4c- Firdevsî'nin eserindeki mansûbelere dair hikâyelerin tam veya özet halinin Ahmet Feyzî'de de yer alması,

4d- Ahmet Feyzî'nin satranca dair tasniflerinin Firdevsî'nin eserindekinden farklı olmayışı.

Yaşadığı dönem ve bölgenin âlim şahsiyetlerinden biri olan ve pek çok eser vücuda getirmiş Feyzî'nin Firdevsî'den aldığı bilgileri dil ve üslubu değiştirmeden aktarmasının nedenleri olabilir. Yaşadığı yerde büyük bir kütüphane kuran Feyzi, satranca dair bir eserin eksikliğini gidermek adına Şatrançnâme-i Rüşdiyye'yi kaleme almış olabileceği gibi Feyzî'nin bu konuda fazla eser yazılmayışını fark edip kendi döneminde bu eksikliği gidermek adına da böyle bir yolu tercih ettiği düşünülebilir. Ancak bu nedensellikler, edebiyat ilkelerine ve edebi değerlere göre bu eserin tadil ve nazire gibi yeniden üretim metotlarından uzak intihale yakın bir metin olduğu gerçeğini değiştirmez.

KAYNAKÇA

Ahmed Feyzî, *Şatrançnâme-i Rüşdiyye*, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 19 Hk 3177.

ALTINAY, Ramazan (2000). "Satranç", *TDVİA*, C. XXXVI, s. 178-181.

Bursalı Mehmet Tahir Efendi (1972). *Osmanlı Müellifleri*, C.1 s. 251, İstanbul 1972.

BÜYÜKKARCI YILMAZ, Fatma (2013). "Firdevsî, Şerefeddin Mûsâ, Uzun Firdevsî, Firdevsî-i Rûmî, Firdevsî-i Tavîl, Türk Firdevsî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyatuisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=236> (E.T: 09.09.2016).

ÇATIKAŞ, M. Ata (2015). *Şatrançnâme-i Kebîr*, Ankara: TDK Yayınları.

- DALKIRAN, Sayın (2007). "Çorumlu Bir Osmanlı Bilgini Ahmed Feyzi'nin İslam Fikir Ekolleri ile İlgili Düşünceleri", *Osmanlıdan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu*. C. 1, s. 325-354, Çorum: Belediye Kültür Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1998). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yay.
- ELİAÇIK, Muhittin (2009). "Bavyera Devlet Kütüphanesinde Mahhubun Sıfatlarına Dair Risale Miftâhü't-Teşbih'ten Bir İntihal mi?", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 21, Güz, İstanbul, s. 239-280.
- ERCAN, Abdullah (1998). *14. Yüzyıldan Günümüze Çorumlu Şairler*. Çorum: Hitit Festivali Komitesi Yayınları.
- ERKOÇ, Ethem (2007). "Ahmet Feyzi Çorumî ve Feyzü'l-Vahib Fi- Necat-i Ebi Talib Adlı Eseri", *Osmanlıdan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu*. C. 1, s. 355-382, Çorum: Belediye Kültür Yayınları.
- ORTAKÇI, Altuğ (2014). "Feyzi, Ahmed", <http://www.turkedebiyatisimlersonzlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1874> (E.T: 10.09.2016).
- SERTKAYA, Osman Fikri (1999). "Tevarüd mü? Adaptasyon mu? Nazire mi? Yoksa İntihal Yani Sirkat-i Şiir mi?", *İlmi Araştırmalar*, İstanbul, s. 191-199.
- ŞAHİN, Kamil (1993). "Ahmed Feyzi", *DİA*, c. 2, s. 67-68.
- Türkçe Sözlük* (1998). Ankara: TDK Yayınları.